

А. О. Гудима, канд. філол. наук,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ
e-mail: hudyma_annia@ukr.net

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА СМИСЛОВІ АКЦЕНТИ ІСТОРИЧНОЇ ДРАМАТУРГІЇ М. СТАРИЦЬКОГО

Проаналізовано історичні драми М. Старицького "Богдан Хмельницький", "Маруся Богуславка", "Оборона Буші", "Остання ніч", а також "Тарас Бульба" і "Юрко Довбиш". Ці твори охоплюють події української історії в часи національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького, козацької доби загалом та руху опришків. Автор створює потужні історичні характери, що реалізують головну ідею цих творів – служіння Україні та її народові. Прикметною рисою історичних драм М. Старицького є наявність яскравих жіночих образів: Мар'яни Сотниківни ("Оборона Буші"), Марусі Богуславки (одноіменний твір), Ганни ("Богдан Хмельницький"). Зображуючи на тлі національно значущих подій тему кохання, М. Старицький показує, що любов-кохання не повинно заступати любові до батьківщини. Настанова автора полягає у необхідності життя "не для своїх потіх, а задля миру".

Ключові слова: історична драматургія, М. Старицький, образ, ідейна спрямованість, романтизм, українська історія, театр.

М. Старицький реалізував себе як організатор українського театру, перекладач, видавець, лірик, прозаїк, драматург, відданий українській справі. Його драматургічна спадщина складає "двадцять п'ять закінчених п'єс (один переклад, одинадцять інсценізацій та обробок малосценічних п'єс і тринадцять оригінальних драматичних творів)" [3, с. 17]. М. Старицький – автор чотирьох оригінальних історичних драм: "Богдан Хмельницький" (перша редакція – 1887 р., третя – 1896 р.), "Маруся Богуславка" (1897 р.), "Оборона Буші" (1898 р.), "Остання ніч" (1899 р.). Історична драма "Тарас Бульба" (перша редакція – 1893 р., друга – 1897 р.) є переробкою однойменної повісті М. Гоголя, а драма "Юрко Довбиш" (перша редакція 1883 р, друга – 1888 р.) створена за сюжетом роману німецького прозаїка К. Францоza "За правду".

Історичні драми М. Старицького "торкаються високо-драматичних моментів з нашого минулого" [2, с. 474] та охоплюють події української історії в часи національно-визвольної війни українців під проводом Б. Хмельницького ("Богдан Хмельницький", "Оборона Буші"); ширше – козацької доби ("Маруся Богуславка", "Тарас Бульба", "Остання ніч", події якої розгортаються 1702 року і дотичні до козацької доби, але досліджується в ній внутрішній світ героя) та повстанського руху опришків ("Юрко Довбиш").

Загалом п'єси драматурга покликані до життя вимогами часу, а саме потребою матеріалу для театру. М. Старицький, як писав Д. Антонович, почував "взадуху, замкненням в рямцях побутового репертуару. <...> находив простір для своєї творчої уяви і сценичного її втілення в сфері історичної драми. Історичні п'єси Старицького – це найкраща частина його драматичної творчості, а між тими п'єсами певне найкращою є "Оборона Буші" [1, с. 134]. І. Франко про історичні драми М. Старицького "Богдан Хмельницький", "Оборона Буші" і "Остання ніч", написані віршами, зазначав, що вони "виявляють поворот його від сценичного ремесла до щиро-артистичної творчості" [12, с. 138], що в ці твори вкладено більше праці й більше душі, "ніж у твори, писані просто для потреб сцени" [12, с. 138]. Особливо з-поміж історичних драм І. Франко, своєю чергою, вирізняє з огляду на композицію драму "Остання ніч".

Історичні драми М. Старицького співвідносні з літературним напрямом романтизму, зокрема своїми жанрово-композиційними особливостями і характерами героїв; їм притаманні "найвище напруження почуттів і прагнень, традиційна романтична умовність, історично вірогідні обставини, психологічно переконливі мотиви поведінки персонажів" [4, с. 626].

У драмі "Богдан Хмельницький" автор порушує питання про те, що ж стало причиною національно-визвольної війни під проводом гетьмана. На переконання М. Старицького, релігійні та національні утиски, а не особисті мотиви спонукали Б. Хмельницького очолити цю боротьбу: "Такий скрут, такі злигодні скрізь, що останні часи настають... Нема просвітку! <...> Вже наступа кінець Україні нашій! <...> Скрізь плач стоїть

і лемент" [5, с. 14, 24, 25]. Тож автор хронологічно дію вибудовує таким чином, що звістка про викрадення Д. Чаплинським коханої жінки Б. Хмельницького, грабунок та навіть убивство сина Андрія (саме в такому обсязі зображує М. Старицький кривду, заподіяну Б. Хмельницькому) наздоганяє новообраного гетьмана вже на Запорожжі. Автор використовує добре відомий сюжет про здобуття Б. Хмельницьким козацьких привілеїв у полковника І. Барабаша. М. Старицький згадує козацькі перемоги під Корсуном та Жовтими Водами та детально зупиняється на подіях під Збаражем, а потому – під Берестечком. Переломними в ході національно-визвольної війни драматург вважає події під Збаражем, коли Б. Хмельницький, усупереч одностайній позиції полковників, виявляє жалість до ворога: "Лежачого уже, мовляв, не б'ють" [5, с. 87], а також не бажає даремних жертв. На нагадування М. Кривоноса про жорстокість ворога: "Четвертували, шкварили в биках... <...> А надто той Ярема, пес пекельний..." [5, с. 87], Б. Хмельницький відказує: "Так ми ж, бра, не ляхи!" [5, с. 87]. Така поблажливість до ворога, домовленості з яким не мають жодного сенсу, оскільки постійно ламаються, як показує М. Старицький, є причиною подій під Берестечком.

Коментуючи історичну драму "Богдан Хмельницький", дослідники зазвичай звертають увагу на декілька моментів. По-перше – показову для літератури того часу боротьбу автора з цензурою, вимушене редагування ним тексту задля можливості видрукувати драму і згодом дати їй сценічне життя. "Довгі роки, – зазначає І. Франко, – цензура, держачи ся утертого шаблону, що все українське може бути лише мужицьке, не пускала на сцену ані укр. драми з життя інтелігенції, ані костюмованих драм із укр. історії. "Богдан Хмельницький" д. Старицького був мабуть чи не першою укр. історичною драмою, якій удалось вибороти доступ на сцену. Він мав не малий успіх, а се факт немаловажний, коли мати на увазі той горячий подих українського патріотизму, яким пронята драма" [12, с. 138]. По-друге, звісно, сам образ Богдана Хмельницького, сповнений суперечностей, викликає особливий інтерес дослідників. Так, М. Комишанченко зазначає: "То він (Богдан Хмельницький)

виступає як мудрий державний діяч і талановитий полководець, то як короткозорий, честолюбний і нерішучий політик, який відривається од реального ґрунту, ідеалізує польського короля, іноді навіть не довіряє народові. У п'єсі надто багато приділено уваги інтимному життю гетьмана. Засліплений коханням до легковажної, манірної панянки Єлени, він іноді забуває про все" [3, с. 25]. Тож, робить висновок дослідник, автор у змалюванні гетьмана відступає від історичної правди. Своєю чергою, Н. Левчик та Л. Мороз розглядають Б. Хмельницького як романтичного героя, слушно зауважуючи: "Гетьман Хмельницький страждає від безнастанної внутрішньої боротьби зі своїми сумнівами й пристрастями, які він вважає (частіше несправедливо) далекими від інтересів народу. Перед своїм народом він постає як послідовний і далекоглядний політик" [4, с. 626]. Історичні ж події, як притаманно для романтизму, автор показує "не в соціально-політичній, а в їхній духовній сутності", переносячи "у багатьох моментах <...> ці настанови на зображуваних ним реальних історичних осіб" [4, с. 626].

Образ Богдана Хмельницького постає справді складним. Автор показує вагання гетьмана розпочати визвольну боротьбу: "А я достоїн зняти меч? <...> Чи по руці мені він? <...> О, страшенна то боротьба! <...> Без неї нам повік рабами быть..." [5, с. 19–20]. Б. Хмельницькому вдається заручитися підтримкою черні і таким чином підняти велику силу проти ворога. Гетьман усвідомлює, що "не меч царства буде" [5, с. 90], метою є не боротьба сама по собі і не просто знищення ворога, а, насамперед, недопущення сваволі, закріплення права і ладу на Україні.

Б. Хмельницький як гетьман і провідник, вважає М. Старицький, помилився в оцінці історичних подій, хибно вважаючи, що перемога під Збаражем та Зборівська угода були незворотним моментом у війні: "Пора прийшла спочити Україні // Від злигодень, напастей, мук і бід... // Привів Господь вступити нам в свою хату..." [5, с. 110]. Дійсність, як виявилось, не відповідала бажаному: "Вся старшина, і кателицька, й наша, // Поспільство знов у плуга запряга <...> // Встає скрізь ремство, буря..." [5, с. 131].

Численні перемоги, пошанування різних володарів, народне визнання як "гетьмана-зборонця", за якого молиться вся Русь

[5, с. 92], слава, Боже сприяння спонукають Б. Хмельницького до самозвеличення, до народження гордині: "Я в думку собі взяв, // Що сам здійму на плечі Україну..." [5, с. 159]. І в цьому, згідно з біблійним контекстом, показує автор, – головна причина його майбутніх невдач.

Загальновідомі слова Т. Шевченка з послання "І мертвим, і живим...": "В своїй хаті своя правда, і сила, і воля...". Цим афоризмом великий український поет висловив українську національну ідею. Щоб панувала своя – а не чужа – правда, своя сила, своя воля – для цього потрібна своя держава, де господарями будуть українці, інакше ця роль належатиме чужинцям. М. Старицький, подібно до славного Т. Шевченка, користується евфемізмом "хата" на позначення держави. Нагадаємо: "Привів Господь, – міркує гетьман, – вступить нам в свою хату". Або ж автор, звеличуючи Б. Хмельницького, визначає його заслугу тим, що він "вернув нашу хату" [5, с. 83] і тому заслуговує називатися батьком свого народу. Автор наголошує, що життя без жида, ляха та унії для України є найкращим [5, с. 83].

Насамкінець, у п'ятій дії – під Берестечком 1651 р., драматург показує Б. Хмельницького, який втрачає народну підтримку, довкола якого множитья ремство народу, який ухвалює хибні воєнні рішення, покладаючись на непевного кримського хана, усупереч застереженню І. Богуна, відтак програє під Берестечком, а головне – "величний дух" йому руйнує любовна гризота [5, с. 141]; він нездужає, втрачає відвагу, порівнює себе із Каїном, що все його полохає; карається, чи не завів свій люд ще в гірші кайдани. Йому ввижається Україна вся у крові.

Любовні гризоти сягають апогею в той час, коли вирішується доля країни: "Пекельний жарт! Я дужих подолав, // Перемогти ж себе не маю сили!" [5, с. 146]. Б. Хмельницький змальований цілком знеможеним, душевно розбитим, без ґрунту під ногами. І таким внутрішньо зламаним вирішує вдатися під протекцію московського царя.

Цікавим є епілог драми (вимушений через тиск цензури), присвячений Переяславській раді, що зовсім не складає враження апофеозу. Насамперед автор устами Б. Хмельницького наголошує

на засадничих положеннях угоди: "Єднаємось навіки, як брати; // Але як вільний з вільним, рівний з рівним" [5, с. 161], що, проте, не є переконливим аргументом для самого гетьмана і для народу. Настрій Б. Хмельницького – сумний, він сам знеможений. Усвідомлює, що не виконав своєї місії як визволителя вітчизни. Він не певний, чи ця угода принесе бажаного спокою люду, водночас єднання з Польщею бачить неможливим: "Уїлися – і унія, й пани!" [5, с. 163]. М. Старицький говорить про вимушеність Переяславської ради: "...скрут веде до шлюбу удовицю..." [5, с. 164]. Однак після вагань і незгоди серед народу (також Богун виступає проти) йти "під державу" царя після Богданового: "Без дужої допомоги – нам могила! // А цар скріпля усі наші права, // Та й віра в них одна і благочестя..." [5, с. 170] – зрештою, угоду з Московією схвалено. Зупинимось на прикінцевих рядках заклочного монологу Б. Хмельницького, який висловлює сподівання того, що "брат обніме брата, // Без каменя у пазусі, без лжі, // Без утиску душі його святині, // А з любою сльозою на очах // Вчуватиме і нашу пісню-тугу, // Широкою, безкраю, як степи, // І нашу мову, голосну, правдиву, // Та, взявшись за руки, піде враз // Широкою дорогою до слави!" [5, с. 173]. Ці рядки є відгуком автора на нищівні для українства заборони українського слова. Тож М. Старицький висловлює вустами гетьмана Б. Хмельницького власні сподівання про те, що припиняться утиски святині української душі, а цією святинею є українська пісня та українська мова, самі ж утиски називає каменем у пазусі, олжею; надіється на єднання задля спільних позитивних звершень.

У драмі "Маруся Богуславка" події розгортаються у XVII ст. Автор показує драматичні реалії татарських набігів на українську землю. У центрі уваги М. Старицького образ Марусі з міста Богуслава, української бранки, вивезеної до Криму. Здавалося б, з огляду на нові обставини, її життя отримує новий відлік: вона – кохана дружина Гірея, любляча матір, живе в палаці серед розкошів. Як українка намагається не бути причетною до руйнування рідного краю, беручи клятву в Гірея не нищити Україну. Однак внутрішньо не знаходить спокою: її переповнює туга за рідним краєм, вона не здатна зріднитися з чужиною. Цей край для Марусі не просто чужий – інший,

заселений іншим народом, а тим, який реалізує ворожі агресивні дії супроти її народу та її землі, чиє існування та добробут забезпечують українські бранці, зокрема це стосується і її самої: "<...> вся пиха і розкіш ся райська // Купована за кров і сльози бранців..." [7, с. 257]. Вона відчуває себе зраженою Гіреєм, який порушив клятву, і водночас причетною до поневолення власного народу, тобто такою, що сама зраджує свій народ. Окрім того, існує ще один вимір зради у драмі, яким вона розпочинається: рідний брат Марусі, Степан, продає її в ясир музрі: "на загин дав християнську душу!" [7, с. 213].

Під впливом матері настає прозріння Марусі: "З-за ласощів я віру продала, // З-за любовощів забула край свій любий, // З-за тих розкош потурчилась навік..." [7, с. 264]. Маруся усвідомлює свій обов'язок, попри кохання до Гірея: "Для неї, так, для Україненьки // Офіровать повинна серце я: // До матері любов є найсвятіша..." [7, с. 276]. Тому вона звільняє невольників та озброює їх. Зрештою, не здатна відшукати ціннісний баланс у своєму житті: з одного боку – діти, коханий чоловік, з другого – матір, люд, коханий край, вбиває себе кинджалом. М. Старицький стверджує: немає нічого ціннішого за рідний край і за його свободу, і саме Україні слід "віддати все життя" [7, с. 291].

Історична драма "Оборона Буші" повертає до часів Хмельниччини – 1654 р., а саме того епізоду визвольної війни, коли, виконуючи наказ полковника І. Богуна затримати військо Потоцького біля Бушського замку, усе населення міста піднімається на боротьбу з ворогом, виявляючи готовність умерти по-лицарськи "за правду, за волю" [8, с. 458]. Автор вирішує питання: чи можливе примирення народів – затятих супротивників – гнобителя і гнобленого, що повстав проти свого кривдника. Таким героєм, котрий упевнений у можливості порозуміння між народами, у примиренні "і пана, й козака, і харпака" [8, с. 413], постає Антось, "ворожий син, чужого роду, віри" [8, с. 393], вроджений польський шляхтич католицької віри, вихований в козацькій родині і закоханий в доньку сотника Буші Мар'яну. На його переконання, "тільки в згоді – спільний рятунок" [8, с. 392]. Зрештою, Антось усвідомлює помилковість своїх переконань і переходить на бік Мар'яни та обложених.

Натомість пророчо на початку твору звучать слова, виголошені козаком Шрамом: "А воно на те йде: або нам, або їм не бути на світі... тісно удвох, та й уже!" [8, с. 391].

У центрі драми – сильний, вольовий, безкомпромісний, патріотичний образ Мар'яни Сотниківни, що на чолі жіноцтва та німецьких тримає спротив на мурах замку, в той час як чоловіки охороняють підзамче. Мар'яна багаторазово надихає людей забути про особисте, дбати про загальне благо, офірувати життям, "злить всі почуття // В одно велике, неомірне – // До матері України!" [8, с. 469]. Така доля – "своїм життям зарятувати край", – на переконання Мар'яни, є найславнішою. Тож готовність полягти за рідний край виявляють усі обложенці. Мар'яна запалює порох у льохах під церквою, внаслідок чого вдається помститися ворогові. Вустами Мар'яни М. Старицький стверджує: особисте щастя неможливе серед неволі України, адже в серці має бути рідна земля; хто дбає про особисте – той грає ганебну роль зрадника: "Та хоч би я, забувши честь і сором, // І утекла, як зрадниця, як шпиг, // То чи змогла б найти в неслав'ї щастя? // Від серця нам нікуди не втекти, // А в серці лиш – бездолля України" [8, с. 487].

Події історичної драми "Остання ніч" розгортаються в Луцьку 1702 р., за панування Польщі, упродовж однієї ночі в межах в'язничної камери. Степан Братковський (історично – Данило), православний шляхтич, ув'язнений упродовж півроку, покараний за організацію повстання на Волині проти польської шляхти. Навіть у в'язниці він непохитний: "Але над все – людське поспільне горе, – // Ярмо і бич голоти!.. Тяжко! Ох, // Як боляче! Як душу шарпа туга! // Знать, відати, що море сліз, крові // Геть поняло наш гордий дух і волю, // Принижену до рабства, – й не здолать // Відомстити, а гнить на ланцюзі тут!" [9, с. 502]. Він не згодний із висуненими йому звинуваченнями, тож запитує: "Хіба ж любить отчизну свою – зрада? // Хіба ж стоять за кривих – вчин лихий?" [9, с. 504].

В історичних драмах "Маруся Богуславка", "Оборона Буші", "Остання ніч", "Юрій Довбиш" герої М. Старицького – Маруся Богуславка, Мар'яна Сотниківна та всі обложенці, Степан Братковський, Юрко Довбиш – своїм життєвим вибором

втілюють біблійний принцип: покласти життя за друзів своїх – власний поневолений, скривджений народ, що є найвищим виявом любові, про що неодноразово нагадує автор ("Несть любові більш над ту, // Яка віддасть за друзі свою душу... [9, с. 504]; "Христос сказав, положи душу свою за свої друзі" [9, с. 243] тощо).

Ідейне спрямування драми "Тарас Бульба" співвідносне із попередніми творами: вартість людського життя вимірюється служінням Україні, і смерть славна тоді, якщо вона заради України. Андрієвій безславній смерті протиставляється славна мученицька смерть Тараса, Остапа та інших полонених козаків, а також тих, хто загинув на тому ж полі бою, що й Андрій: Шило, кобзар. Суголосною М. Старицькому (зокрема драмам "Богдан Хмельницький", "Оборона Буші") є думка, висловлена М. Гоголем, про неможливість замирення з ворогом: "<...> і у ворога така ж думка запекла, щоб нас всіх витрощити упень. Так тут уже – хто кого" [10, с. 358.]

Отже, головна ідея історичних драм М. Старицького – це служіння Україні, самопосвята Україні і неприпустимість жодної поступки ворогові. У драмі "Богдан Хмельницький" гетьманові не вдається досягнути своєї мети: "не розгубить дітей" (через його недалекоглядність козацьке військо розбите під Бересточком, а сам народ відвернувся від гетьмана), "ворогів позбутися навіки", "процвісти на славу всім" [5, с. 24]. Відтак, він вдається під протекцію московського царя. Свої прагнення – "вступить нам в свою хату" [5, с. 110], тобто стати господарями на своїй землі, – попри сумніви, – Б. Хмельницький бачить можливість реалізувати з Москвою, що історія невдовзі спростувала й свідком чого був сам М. Старицький. Тому як митець, особливо уражений нищівними заборонами українського слова, в останньому монолозі Б. Хмельницького згадує про утиски святині української душі – її мови та пісні.

М. Старицький доходить висновку, що неможливо здобути волю, не проливши крові. Свободу необхідно виборювати. І тих, хто самовіддано, жертовно віддав своє життя заради свободи України та українського народу, в нашій історії багато, адже героїчний дух притаманний українцям. Такими героями

зображені обложенці Бушського замку на чолі з Мар'яною Сотниківною, як і багато інших. Можемо тільки уявити, яке незглибиме враження справляла на глядачів драма "Оборона Буші". Адже, справді, "сцена – це школа, яка має суспільне значення. Це розгорнута книга, зрозуміла для кожного й малописьменного, й для неписьменного" [6, с. 38]. Своєю ж метою М. Старицький бачив, перефразовуючи його слова, бути просвітником суспільства і особливо простолюду, "освітлювати шлях приниженим і знедоленим для боротьби з віковічною неправдою" [6, с. 38].

У драмі "Остання ніч" ідея служіння Україні сягає найвищого вияву: Степан Братковський навіть задля омані ворога, щоб здобути свободу, навіть на словах не здатний зрадити Україну. "Малізною їм поступитись?.. Так – // І одурить... Але це все ж шельмовство?" [9, с. 515], – міркує С. Братковський. Усвідомлюючи, що своєю свободою, купленою безчестям чи оманною, він послужить ворогу, смертю – стратою – навпаки, послужить просвіченню народу, – іде на смерть.

Прикметною рисою історичних драм М. Старицького є наявність сильних жіночих образів: Мар'яни Сотниківни ("Оборона Буші"), Марусі Богуславки (однойменний твір), Ганни ("Богдан Хмельницький"). В історичних драмах тема кохання – Б. Хмельницького до Єлени ("Богдан Хмельницький"), Марусі до Гірея ("Маруся Богуславка"), Мар'яни і Антося ("Оборона Буші"), Андрія і Марисі ("Тарас Бульба"), Юрка Довбиша і Тетяни ("Юрко Довбиш") – посідає чільне місце. Сув'язь подій історичних, національно значущих зіштовхується із питаннями інтимними: любові та пристрасті. М. Старицький, звеличуючи почуття любові до батьківщини, демонструє, що любов-кохання не повинна заступати любові до батьківщини, а надто почуття до ворога, оскільки викривляє спосіб сприйняття людиною світу. М. Старицький говорить про необхідність і вартість життя "не для своїх потіх, а задля миру" [9, с. 516], задля свого народу та України. Сцени "збуджуючого характеру" у драмі "Богдан Хмельницький" були підставою для цензури заборонити твір до друку і постановки. Водночас потужний натхненний патріотичний посыл – це те, що характеризує як цю, так і інші історичні драми,

і чого цензури не вдалося позбутися. Неймовірна ж сценічність і театральність п'єс М. Старицького особливо принадувала глядачів-реципієнтів ідей драматурга.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонович Д. Триста років українського театру. 1619–1919. Прага: Укр. громад. вид. фонд, 1925. 272, [3] с.
2. Єфремов С. Історія українського письменства. Київ: Феміна, 1995. 688 с.
3. Комишанченко М. Михайло Петрович Старицький. *Старицький М. Твори: у 8 т.* Київ: Дніпро, 1963–1965. Т. 1: Поетичні твори. С. 5–32. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009485>
4. Левчик Н., Мороз Л. Михайло Старицький. *Історія української літератури ХІХ століття: У 2 кн.* Київ: Либідь, 2006. Кн. 2: Підручник. С. 609–647.
5. Старицький М. Богдан Хмельницький. Історична драма в 5 діях і 6 одмінах з апофеозом. *Старицький М. Твори: у 8 т.* Київ: Дніпро, 1963–1965. Т. 4: Драматичні твори. С. 5–175. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009488>
6. Старицький М. К біографії Н. В. Лысенко. *Києв. старина.* 1903. Кн. 12.
7. Старицький М. Маруся Богуславка. Побутово-історична драма в п'яти одмінах. *Старицький М. Твори: у 8 т.* Київ: Дніпро, 1963–1965. Т. 4: Драматичні твори. С. 175–293. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009488>
8. Старицький М. Оборона Буші. (Історична драма в 5 діях і 6 одмінах). *Старицький М. Твори: у 8 т.* Київ: Дніпро, 1963–1965. Т. 4: Драматичні твори. С. 365–499. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009488>
9. Старицький М. Остання ніч. Історична драма в двох картинах. *Старицький М. Твори: у 8 т.* Київ: Дніпро, 1963–1965. Т. 4: Драматичні твори. С. 499–545. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009488>
10. Старицький М. Тарас Бульба. Драма в семи діях і восьми одмінах. *Старицький М. Твори: у 8 т.* Київ: Дніпро, 1963–1965. Т. 4: Драматичні твори. С. 293–365. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009488>
11. Старицький М. Юрко Довбиш. Історична драма в 5 діях і 7 одмінах. З життя карпатських гуцулів. *Старицький М. Твори: у 8 т.* Київ: Дніпро, 1963–1965. Т. 3: Драматичні твори. С. 223–291. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009487>
12. Франко І. Про значення майже 40-літньої діяльності Старицького. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Franko/Mykhailo_P_Starytskyi.pdf

REFERENCES

1. Antonovych D. Trysta rokiv ukrainskoho teatru. 1619–1919. Praha: Ukr. hromad. vyd. fond, 1925. 272, [3] s.
2. Iefremov S. Istoriiia ukrainskoho pysmenstva. Kyiv: Femina, 1995. 688 s.
3. Komyshanchenko M. Mykhailo Petrovych Starytskyi. Starytskyi M. Tvory: u 8 t. Kyiv: Dnipro, 1963–1965. T. 1: Poetychni tvory. S. 5–32. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009485>
4. Levchuk N., Moroz L. Mykhailo Starytskyi. Istoriiia ukrainskoi literatury KhKh stolittia: U 2 kn. Kyiv: Lybid, 2006. Kn. 2: Pidruchnyk. S. 609–647.

5. Starytskyi M. Bohdan Khmelnytskyi. Istorychna drama v 5 diiakh i 6 odminakh z apofeozom. Starytskyi M. Tvory: u 8 t. Kyiv: Dnipro, 1963–1965. T. 4: Dramatychni tvory. S. 5–175. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009488>

6. Starytskyi M. K byohrafiy N. V. Lysenko. Kyev. staryna. 1903. Kn. 12.

7. Starytskyi M. Marusia Bohuslavka. Pobutoy-istorychna drama v piaty odminakh. Starytskyi M. Tvory: u 8 t. Kyiv: Dnipro, 1963–1965. T. 4: Dramatychni tvory. S. 175–293. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009488>

8. Starytskyi M. Oborona Bushi. (Istorychna drama v 5 diiakh i 6 odminakh). Starytskyi M. Tvory: u 8 t. Kyiv: Dnipro, 1963–1965. T. 4: Dramatychni tvory. S. 365–499. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009488>

9. Starytskyi M. Ostannia nich. Istorychna drama v dvokh kartynakh. Starytskyi M. Tvory: u 8 t. Kyiv: Dnipro, 1963–1965. T. 4: Dramatychni tvory. S. 499–545. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009488>

10. Starytskyi M. Taras Bulba. Drama v semy diiakh i vosmy odminakh. Starytskyi M. Tvory: u 8 t. Kyiv: Dnipro, 1963–1965. T. 4: Dramatychni tvory. S. 293–365. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009488>

11. Starytskyi M. Yurko Dovbysh. Istorychna drama v 5 diiakh i 7 odminakh. Z zhyttia karpatskykh hutsuliv. Starytskyi M. Tvory: u 8 t. Kyiv: Dnipro, 1963–1965. T. 3: Dramatychni tvory. S. 223–291. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009487>

12. Franko I. Pro znachennia maizhe 40-litnoi dialnosti Starytskoho. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Franko/Mykhailo_P_Starytskyi.pdf

Стаття надійшла до редакції 31.01.21

A. O. Hudyma, PhD,
Kyiv National Taras Shevchenko University,
e-mail: hudyma_anna@ukr.net

ARTISTIC FEATURES AND MEANINGFUL ACCENTS OF STARYTSKY'S HISTORICAL DRAMATURGY

M. Starytsky is widely famous for his historical dramas "Bogdan Khmelnytsky", "Marusya Boguslavka", "Defense of Busha", "Last Night", as well as "Taras Bulba" and "Yurko Dovbysh". These works comprise the events of Ukrainian history during the national Liberation War of the Ukrainians under the leadership of B. Khmelnytsky ("Bogdan Khmelnytsky", "Defense of Busha"); more broadly – the Cossack era ("Marusya Boguslavka", "Taras Bulba", "Last Night", the events of which unfold in 1702 and relate to the Cossack era, but it explores the inner world of the hero) and the insurgent movement of 'opryshki,' the Carpathian 'noble robbers' ("Yurko Dovbysh"). The main idea of M. Starytsky's historical dramas is the service to Ukraine, self-sacrifice to Ukraine and the inadmissibility of any concessions to the enemy. In the drama "Last Night" this idea reaches its highest expression: Stepan Bratkovsky is not even able to betray Ukraine in words to deceive the enemy in order to gain freedom. Realizing that by his freedom gotten by dishonor or deception he would serve the enemy, but by being executed he, on the contrary, would serve to enlighten the people, he decides to go to die. M. Starytsky

says that it is impossible to gain freedom without shedding blood. Freedom is gained in a struggle, often bloody and hard. The scenes of an "exciting nature" in the drama "Bohdan Khmelnytsky" were used by the censorship for banning the work from publication and staging. However, a powerful inspired patriotic message characterizes both this and other historical dramas. M. Starytsky speaks of the necessity and value of life "not for his own pleasure, but for the sake of peace," for the sake of his people and Ukraine. M. Starytsky's historical dramas are correlated with the principles of romanticism, in particular, with powerful historical characters. The image of Bohdan Khmelnytsky is difficult and full of contradictions and dynamics (from the liberator of the Fatherland – to the internally broken person). A notable feature of M. Starytsky's historical dramas is the presence of strong female characters: Mariana Sotnikovna ("Defense of Busha"), Marusya Boguslavka (the work of the same name), Hanna ("Bogdan Khmelnytsky").

Keywords: historical drama, M. Starytsky, image, ideological orientation, romanticism, Ukrainian history, theater.

УДК 821.161.2-2.09 Карпенко-Карий І.

DOI <https://doi.org/10.17721/2520-6346.60.70-81>

С. І. Дяченко, канд. філол. наук, доц.,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

e-mail: vchena_rada@univ.kiev.ua

ПОКЛИКАНИЙ ДЛІЯ РІДНОЇ СЦЕНИ (до 175-річчя від дня народження І. К. Тобілевича)

Акцентовано увагу на багатогранній особистості великого українського драматурга І. К. Тобілевича, проінтерпретовано драму "Безталанна", яку вважають першою психологічною драмою в Україні, розкрито морально-етичну і психологічну проблеми, які чітко простежуються в драмі, проаналізовано внутрішні настрої головних дійових осіб п'єси, їхні протистояння, боротьбу індивіда із самим собою, психологічні конфлікти.

Ключові слова: І. Тобілевич, новий професійний театр, драматургія, сценічний репертуар, сценічна драма, дійові особи.

Становлення і розвиток нового професійного українського театру відбувалося у кілька етапів і у складних умовах. До другої половини ХІХ ст. через заборони царського уряду, який був зацікавлений у нівеляції українського духовного життя, непомірної шкоди було завдано розвитку освіти, культури, мистецтва. "Такими самовільними й нічим не оправданими